

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ ÜZERİNDEKİ ÇALIŞMALARIN BUGÜNKÜ DURUMU VE KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR

ZEYNEP KORKMAZ

1. § Eski Anadolu Türkçesi deyimi ile, *Anadolu*'da kurulan Türk yazı dilinin XII. yüzyıldan XV. yüzyıl ortalarına, yâni klâsik Osmanlıca'nın başlangıcına kadar uzanan dönemini kastediyoruz. Bu dönem, Oğuz - Türkmen lehçesinin, ilk defa sistemli olarak bir yazı diline dönüştüğü dönemdir. Bundan dolayı Eski Anadolu Türkçesi'nin Türk dili tarihinde kendine has ayrı bir yeri vardır.

Türkolojinin oldukça yeni bir bilim dalı olması, Türk dilinin öteki alanları gibi, bu alandaki çalışmalarını da geç başlatmıştır. İlk denemeleri geçen yüzyılın sonlarında Wickerhäuser, Salemann, Smirnoff, Vambéry gibi Batılı araştırmacılarla başlayan Eski Anadolu dil ve edebiyatı üzerindeki çalışmalar, bu yüzyılın ilk çeyreğinden sonra, Fuad Köprülü'nün öncülüğünde büyük aşamalar kaydetmiştir. Köprülü'den sonra sürdürülegelen yeni araştırmalarla Eski Anadolu Türkçesi'nin kuruluş ve gelişme dönemleri birçok yönleri ile aydınlığa kavuşturulmuştur denebilir. Bugün elimizde bu döneme ait manzum, mensur, dinî, lâdinî, edebî, felsefî tıbbî, tarihî, ahlâkî, destanî v.b. nitelikte yığınlarca metin malzemesi vardır. Dönemi temsil eden edebî şahsiyetler ve bunlara ait eserler büyük ölçüde ortaya konmuştur. Eldeki malzemenin bir kısmı ya yalnız kaynak metin malzemesi olarak yayınlanmış yahut da dil ve edebiyat bakımlarından işlenip değerlendirilmiştir. Mevcut malzemeye dayanılarak Eski Anadolu Türkçesi'nin dil yapısı da genel çizgileri ile ortaya konmuştur denebilir. Öyle ki, *Anadolu*'nun XII-XV. yüzyıllar arasındaki siyasal, sosyal ve kültürel değişmelerine ve dil tarihindeki gelişmelere paralel olarak, bu dönemin dil yapısını, ayrıntılara giren bazı özellikleri dolayısıyla kendi arasında "Selçuklular dönemi Türkçesi" ve "Beylikler dönemi Türkçesi" olarak iki ayrı alt bölüme ayırma imkânı da olmuş-

* Bu yazının aslı 24-26 Eylül 1974 tarihleri arasında Napoli'de toplanmış olan *Osmanlı ve Osmanlı Öncesi Araştırmaları* seminerine bildiri olarak sunulmuştur.

tur. Böylece, Eski Anadolu Türkçesi üzerindeki çalışmaların son 50 yıl içinde ulaşılmış olduğu merhale oldukça sevindiricidir.

Ancak, filoloji çalışmaları ve dil tarihi açısından konunun ayrıntılarına girildikçe, daha araştırmacıların önünde önemli işlerin ve çözüm bekleyen nice nice sorunların bulunduğu da gözden kaçmamaktadır. Aşağıda, Eski Anadolu Türkçesi üzerindeki çalışmaların bugünkü durumunu özetlerken, dolayısıyla bu sorunlara da temas etmeğe çalışacağız.

Eski Anadolu Türkçesinin Kaynak Metin Durumu

2. § Bugün elimizde Eski Anadolu Türkçesi alanına giren oldukça bol malzeme vardır. Yukarıda belirttiğimiz üzere, bu malzeme konu bakımından da pek çeşitlidir. Anadolu Türkçesi'nin kuruluş şartlarına uygun olarak telif eserler yanında çeviri eserler de geniş bir yer tutar. Yalnız, kaynak metin malzemesi yüzyıllara göre ayrıldığında, bunların genellikle XIV. ve XV. yüzyıllarda yoğunlaştığı görülür. XIV. yüzyıldan gerilere doğru uzandıkça metinler azalmakta ve seyrekleşmektedir. Bu durum aşağıda ayrıca belirtceğimiz özel sebepler dışında, bir dereceye kadar da başlangıç dönemine ait bazı eserlerin kaybolmuş veya daha ele geçmemiş olmaları ile ilgilidir.

Gerçekten de, bugün için daha Eski Anadolu Türkçesi'nin kuruluş dönemine giren eserlerinden bir kısmını bilemiyoruz. Eski kaynaklardan adlarını öğrendiğimiz bazı eserler ise ortada yoktur. Bunlardan elimizde olanlar da, dil bakımından yenileştirilmiş daha sonraki yüzyıllara ait yazma nüshalardır. *Salsal-nâme*, *Şeyh San'an Hikâyesi*, *Gülşehrî'nin Kudûrî Tercümesi*, *Dânişmend-nâme*, *Battal-nâme*¹ gibi. Buna karşılık, son yıllarda yer yer kaynaklarda adına rastlanan veya rastlanmayan yeni bazı eserler ortaya çıkmıştır: *Behcetü'l-hadâik*², *Kitâbu'l-farâiz*³, Ahmed Fakih'in *Kitâbu Evsâf-ı Mesâcidi's-Şerife*'si⁴, Âşık Paşa'nın *Fakr-nâme* ve *Vasf-ı hâl* mesnevileri ile *Hikâye* ve *Kimyâ Risâle*'leri⁵, Ahmedî'nin *Mirkaat-ı Edeb*'i⁶ gibi.

1 Bu eserler için bkz. F. Köprülü, *Anadoluda Türk Dili ve Edebiyatının Tekâmülüne Umumi bir Bakış*, Yeni Türk Mecm. S. 4 (1933), s. 279; I. Melikoff, *La Geste de Melik Dânişmend*, Tome I, II, Paris 1960; Z. Korkmaz, *Sadrü'd-din Şeyhoğlu, Marzubân-iâme Tercümesi*, Ank. Üniv. DTCF. yayını 1973, s. 58.

2 Bu eser üzerindeki yayın ve çalışmalar için bkz. Z. Korkmaz not I'de göst. e., s. 58.

3 Bkz. Z. Korkmaz, not I'de göst. e., s. 24 ve E. Blochet, *Catalogue des Manuscrits Turc*, Tome I, Paris 1932, s. 24, s. 62.

4 Bkz. H. Mazıoğlu, Ahmed Fakih, *Kitâbu Evsâf-ı Mesâcidi' şerife*, Ankara TDK. 1974.

5 Bkz. Agah Sırrı Levend, *Âşık Paşanın Bilinmeyen İki Mesnevisi: Fakr-nâme ve Vasf-ı Hâl*, TDAY. 1953, s. 205-225; *Âşık Paşanın Bilinmeyen İki Mesnevisi Daha: Hikâye ve Kimyâ Risâlesi*, TDAY. 1954, s. 265-276.

6 Bkz. A. Alparslan, *Ahmedînin Yeni Bulunan Bir Eseri, Mirkaat-ı Edeb*, TDED. X (1960), s. 35-40.

İşte son 20-25 yıllık araştırmaların yeni birtakım eserler daha ortaya koymuş olması, bu alandaki metin ve eser boşluklarının doldurulabilmesi için, bundan böyle de araştırmalara hızla devam edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Yazmalar Bibliyografyasının Hazırlanması

3. § Şimdiye kadar, bilinen yazma eserlerin kataloglanması bakımından ileri adımlar atılmış olmasına rağmen, metin kaynaklarının bütünü ile ortaya çıkmasını sağlayacak katalog çalışmaları tamamlanmıştır denemez. Daha katalogu yapılmamış kitaplar ve kütüphaneler bulunduğu gibi, mevcut katalogların bu yönden yetersiz sayılan yanları da vardır. Bazan, katalogda gördüğümüz bir eseri ararken, çok defa başka bir eserle karşılaştığımız olmaktadır. Zaman zaman da, yazmalar üzerinde incelemeler yapıldıkça, eski kataloglarda verilen bilgileri düzeltme gereği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, özel kitaplarda bulunan yazmalar hakkındaki bilgilerimiz de yeterli değildir. Bu durumlar gösteriyor ki, Eski Anadolu Türkçesinin metin kaynakları bakımından bugün için daha bütün eksikleri tamamlanmış bir bibliyografyasına sahip değiliz. Bu konuda gerek yazma eserler üzerinde çalışan katalog uzmanlarına gerek Eski Anadolu Türkçesi üzerinde çalışana düşen ortak görev, *Türkiye* ve *Avrupa* kitaplıklarının şimdiye kadar kataloglanmamış eserleriyle bibliyografik kaynaklarını da gözden geçirerek ve dağınık çalışmaları biraraya toplayarak, Eski Anadolu Türkçesi için güvenilir bir 'yazma eserler bibliyografyası' hazırlayabilmektir. Hele bazı mensur eserlerin, ayrı bölgelerde ve müteakıp yüzyıllarda yapılan kopyalarla dil ve muhteva değişikliğine uğraması, kimi zaman da kopyalar sırasında eser adlarının bile değiştirilmiş olması, yazma eserlere dayanan bibliyografya çalışmalarını daha da gerekli kılmaktadır.

Kaynak Metin Yayını

4. § 70-80 yıldır süregelen çalışmalar sonunda, Eski Anadolu Türkçesi'nin metin kaynaklarından bir kısmı metin yayını veya kritik metin yayını olarak ilim alanına sunulabilmiştir. Sultan Veled'in Türkçe şiirleri, Ahmed Fakih'in *Çarhnâme*'si ile *Kitâbu Evsâf-ı Mesâcidü's-Şerîfe*'si, Şeyyad Hamza'nın şiirleri, Melik Dânişmend Gâzî adına yazılan *Dânişmend-nâme*, Yunus Emre *Dîvânı*, Âşık Paşa'nın bir kısım şiirleri, Şeyhoğlu'nun *Marzubân-nâme*'si, *Dede Korkut Hikâyeleri*, Şeyhî'nin *Husrev ü*

Şirin'i, Süleyman Çelebi'nin *Mevlid'i*, Mehmed'in *Işknâme'si*, Ebulleys Semerkandî'den yapılan *Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi*, Neşri'nin *Kitâb-ı Cihannümâ'sı*, Bergamalı Kadri'nin *Müeyyiretü'l-ulûm'u* bu türden yayınlardır⁷.

Bu yayınlara, herhangi bir, eserden kısmen yapılmış olan metin yayınlarını da ekleyebiliriz: *Behcetül-hâdâik fi Mev'izeti'l-halâik*'tan derlenmiş koşuklar⁸, Dursun Fakîh'in *Gazavat-nâme'si*⁹, Kul Mes'ûd'un *Kelîle Dimne Tercümesi*, *Dâsitân-ı Muhammed Hanefî* ve *Mihr ü Vefâ*'dan aktarılan parçalar¹⁰, *Düstur-nâme-i Enverî*'nin *Umur Paşa Bölümü*¹¹, Şeyhî'nin *Harnâme'sinden*¹² yapılan yayınlar da kısmî metin yayınlarıdır. Bütün bu yayınlar ile Eski Anadolu Türkçesi üzerindeki inceleme ve araştırmalar geniş imkânlar kazanmış bulunmaktadır. Ancak, metin yayını konusunda, önümüzde daha aşılacak büyük mesafelerin bulunduğunu da unutmamak gerekir.

Eldeki metinlerden birkısmı bugün için daha yalnız fotokopi veya arap harfleri ile yapılmış yayınlar durumundadır. Bunlar kritik metin yayını durumuna getirilememişlerdir. *Behcetü'l-hadâik*, Şeyyad Hamza'nın *Yûsuf ve Züleyhâ'sı*, Gülşehrî'nin *Mantuku't-tayr'ı*, Kadı Burhâneddin ve Şeyhî *dîvanları*, Hoca Mes'ûd'un *Süheyl ü Nevbahâr'ı*, *Ferhenk-nâme-i Sa'dî Tercümesi*, *Kırk Vezîr Hikâyeleri*, *Dâsitân-ı Ahmet Harâmî* gibi. Gerçi bu nitelikteki eserlerden bazıları Türkiye ve Avrupa üniversitelerinin Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde lisans, doktora ve doçenlik tezleri olarak ele alınıp işlenerek kritik metinler durumuna getirilmiş iseler de, yayın alanına çıkmamış olduklarından, yararlanma bakımından yazma eserlerden farkları yok gibidir.

Hiç şüphe yok ki, *Türkiye* ve *Avrupa* kitaplıklarında bulunan kaynak metinlerin pek çoğu da daha yayın için el atılmamış durumdadır. Ali'nin *Kıssa-i Yûsuf'u*, Süle Fakih'in *Yûsuf ve Züleyhâ'sı*, Erzurumlu Darîr'in bütün eserleri, Ahmedî'nin *İskender-nâme'si*, Âşık Paşa'nın *Garip-nâme'si* ve daha

7 Bu yayınların tam künyesi için bkz. Z. Korkmaz, *Marzubânnâme Tercümesi* yayını, s. 59-66.

8 S. Buluç, TDAY. 1963 (Ankara 1964), s. 161-201.

9 S. Buluç, X. *Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler*, 1963, (Ankara 1964), s. 11-22.

10 Z. Korkmaz, *Eski Anadolu Türkçesinin İki Ürünü ve Yazarları Üzerine*, XI. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler, 1966 (Ankara 1968), s. 17-27.

11 I. Mélikoff (Sayar), *Le Destan d'Umur Pacha*, Paris 1954.

12 F. Demirtaş (Timurtaş), *Harnâme*, TDED III/3-4 (1949), s. 369-387; Şeyhî, *Hayatı-Eserleri-Eserlerinden Seçmeler*, İst. Üniv. Edeb. Fak. yayını, İstanbul 1968.

niceleri.. Bu kadar zengin bir dil malzemesinin bulunduğu bir dönemin bütün metinlerini yayın alanına çıkarabilmek elbette pek güç bir iştir. Hele eserlerden bir kısmının pek hacimli olması ve bunların ayrı bölgelerde ve ayrı devirlerde yapılmış pek çok elyazmalarının bulunması, kritik metin yayınları üzerindeki çalışmaları oldukça güçleştirmekte ve kaynak metinlerin kritik yayına hazırlanmasını, el atılması güç birer iş durumuna sokmaktadır. Yalnız şurası da bir gerçektir ki, Eski Anadolu Türkçesi ile ilgili çeşitli dil ve edebiyat konularında yapılan araştırmalarda başarılı sonuçların alınabilmesi de öncelikle bol kaynak metin yayınlarının gerçekleştirilebilmesine bağlıdır. Bu alandaki boşluklar, bazı önemli konularda, beklenen verimli sonuçlara ulaşılmasını elbette engellemektedir. O halde, bu alanın yetkililerine düşen önemli bir görev de, kaynak metin yayınları bakımından bir organizasyon ve plânlamaya gitmektedir. Böylece *Eski Anadolu Türkçesi*'nin kaynak metinleri daha düzenli bir biçimde ele alınmış ve ortaya konmuş olacaktır.

İnceleme ve Araştırmalar

5. § Eski Anadolu Türkçesi ile ilgili inceleme ve araştırmalara gelince: 70-80 yıllık çalışmalarla bu alanda da epey verimli sonuçlar alınmıştır. Bir yandan XIII.-XV. yüzyıllara ait bir kısım metinlerin yayın alanına çıkması, bir yandan da belirli metinlere dayalı dil inceleme ve araştırmalarının yapılmış olması, Eski Anadolu Türkçesi'nin dil yapısını ana çizgileri ile ortaya koymuştur. Hele, kritik metin yayınlarının güçlüğü dolayısıyla metin yayını yapılamayan bazı eserler için doğrudan doğruya bunların güvenilir yazmalarına dayanılarak dil incelemelerine gidilmiş olması, münferit eserler yolu ile Eski Anadolu Türkçesi'nin dil yapısına daha kestirmeden hizmet eden çalışmalarıdır. Ali'nin *Kıssa-i Yûsuf*'unun, *Behcetü'l-hadâik*'in, Sultan Veled'in, *Garip-nâme*'nin, *Kelile ve Dimne*'nin, *Kadı Burhâneddin Divânı*'nın, *Marzubân-nâme*'nin, *Kıyasü'l-enbiyâ Tercümesi*'nin, *Cerrâhiye-i İlhâniye*'nin, *Kırk Vezîr Hikâyeleri* ile Şeyhî ve çağdaşlarının dilleri bu yoldaki çalışmalarla¹³ ortaya konabilmiştir. Bunlar dışında, belirli gramer konularını inceleyen bazı araştırmalar da yapılmıştır. Vasıta hâli ekini (instrumentalis) ve fiil müştaklarını (verbalnomina ve verbaladverbia) ele alan çalışmalar¹⁴ gibi. Bunlara, yu-

13 Bu çalışmaların bibliyografik künyeleri için bkz. Z. Korkmaz, *Marzubân-nâme Tercümesi* yayını, s. 58-66.

14 Bkz. S. Çağatay, *Uygurca ve Eski Osmanlıcada Instrumental - n*, DTCF. Derg. 1/3 (1943), s. 93-107; *Eski Osmanlıcada Fiil Müştakları*, DTCF. Derg. V/4 (1947), s. 353-368, V/5 (1947), s. 525-552, VI/1-2 (1948), s. 27-47.

karında kaynak metinler dolayısıyla belirttiğimiz gibi, bazı edebî şahsiyetlerin yeni eserlerini ortaya çıkaran araştırmaları da katabiliriz: *Behcetü'l-hadâik*'i ilim alanına tanıtan ilk yazı¹⁵, Ahmed Fakîh'in *Kitâbu Evsâf-ı Mesâcidi's-serîfe*'sini¹⁶, Âşık Paşa'nın *Fakr-nâme* ve *Vaşf-ı hâl'i* ile, *Hikâye* ve *Kimyâ* risâlelerini, Ahmedî'nin *Mirkaadü'l-edeb* sözlüğünü tanıtan incelemeler¹⁷, *Kaabus-nâme* ve *Marzubân-nâme Tercümelere*'nin Şeyhoğlu'na aidiyetini ortaya koyan çalışmalar¹⁸, bu türün örnekleridir. Bunlara, Türk dili alanının tümünü kapsayan bazı araştırmaların dolayısıyla Eski Anadolu Türkçesi'ni ele alan bölümlerini de katabiliriz¹⁹. Yayınlanmış çeşitli metinlere ve yapılan araştırmalara dayanılarak Eski Anadolu Türkçesi'nin gramer yapısını genel çizgileri ile ortaya koyan bir makale de yayınlanmıştır²⁰.

Ayrıca, bu dönemin söz hazinesini meydana çıkaran değerli çalışmalar da yapılmış ve yapılagelmektedir. *Ankara*'da Türk Dil Kurumu'nca gerçekleştirilen *XIII. Yüzyıldan Günümüze Kadar Tanıkları ile Tarama Sözlüğü* adlı eser ile, onun yeniden ele alınan *Tarama Sözlüğü* adlı ikinci serisi, özel çalışmalarla gerçekleştirilmesi pek güç olan ve yüzlerce kaynağın taranmasına dayanan başarılı bir hizmettir²¹. Bu hizmete, birkaç yıl önce hazırlığına başlanan ve hâlen çalışmaları süregelen *Anadolu bölgesinin Tarihsel Türk Dili Sözlüğü*'nü de katabiliriz.

Bütün bu verimli çalışmalara rağmen, bugün için Eski Anadolu Türkçesi'nin çözüm bekleyen daha pek çok sorunlarının bulunduğunu da inkâr edemeyiz. Herhangi bir bölge ve ana dönem için filoloji çalışmalarından beklenen amacı gözönünde bulundurarak, ileriki inceleme ve araştırmalarla ilgili sorunları şu ana noktalarda toplayabiliriz:

15 Bkz. İ. H. Ertaylan, *VII. H./XIII. M. Asra Ait Çok Değerli Bir Türk Dili Yادیgarı: Behcetü'l-hadâik fi mev'izeti'l-halâik*; TDED. III/3-4 (İstanbul 1949), s. 275-293.

16 H. Mazıoğlu, *Anadoluda XIII. Yüzyıl Ürünlerinden Bir Eser, X. Türk Dil Kurultayında Okunan Nümsel Bildiriler* 1963 (Ankara 1964), s. 75-79.

17 Bkz. not 5 ve 6'da göst. yazılar.

18 Z. Korkmaz, *Kabus-nâme de Marzuban-nâme Çevirileri Kimindir?* TDAY. 1966, (Ankara 1967), s. 267-275; *Wer ist der Übersetzer des Kabus-nâme und Marzubân-nâme*, Studia Turcica, Budapest 1971, s. 259-266.

19 Bkz. Z. Korkmaz, *Türk Dilinde +ça/+çe eşitlik hâli (âquativus) eki ve bu ekle yapılan isim teşkilleri üzerine bir deneme*, DTCE. XVII/3-4 (Ankara 1960), s. 275-358.

20 Bkz. M. Mansuroğlu, *Das Altosmanische, Philologiae Turcicae Fundamenta I*, Wiesbaden 1959, S. 160-182.

21 *XIII. Yüzyıldan Günümüze Kadar Tanıkları İle Tarama Sözlüğü* I-IV, I. basım TDK. Ankara 1947-1957, 2. basım: *XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesi İle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla TARAMA SÖZLÜĞÜ*, I-VII, Ankara 1963-1974.

1. Dil bakımından öncelikle üzerinde durulması gereken ve henüz yayın alanına çıkmamış olan önemli eserleri, kritik metin yayını, dil incelemesi, sözlük ve indekslerinin hazırlanması ile ortaya koyacak müstakil monografilere hız verilmesi. Yukarıda belirttiğimiz üzere bir kısım *Eski Anadolu* eserlerinin, elde epey yazma nüshalarının bulunması, bunların kısmen daha sonraki istinsahlar ile dil bakımından az çok bozulmuş ve yenileştirilmiş olmaları, hele mensur eserlerdeki dil bozulmasının aynı eserin değişik nüshalarını müstakil birer eser saydıracak kadar ileri gidişi, kritik metin yayınları ile buna dayalı monografileri kaçınılmaz çalışmalar durumuna getirmektedir.

2. Eldeki metinlere ve monografilere göre her yüzyılın genel dil tablosunun bütün ayrıntıları ile çizilmesi. Bu yolla yüzyıllar arasında değişen gelişme şartları daha yakından izlenebilecektir.

3. Eski Anadolu Türkçesi'nin dil yapısını aydınlatma bakımından özel önem taşıyan bazı konuların ayrıca ele alınarak işlenmesi. Bir örnek vermek gerekirse, Eski Anadolu Türkçesi'nin imlâsını gösterebiliriz. Bu konu, bazı eserlerin imlâları üzerinde ayrı ayrı durulmuş olmasına rağmen, daha bütün yönleri ile aydınlanabilmiş değildir. Genellikle Eski Anadolu Türkçesi'nde de Osmanlıca'da olduğu gibi, klişeleşmiş bir imlâdan söz edilmektedir. Oysa, son yıllarda bazı eserler üzerinde yapılan araştırmalar, XII.-XV. yüzyıllar arasındaki imlânın henüz klişeleşmemiş olduğuna, Arap yazısının müsaadesi oranında az çok fonetik imlâ olma özelliği de taşıdığına işaret etmektedir. Vokalizasyon için hareke sisteminin yer almış olması (*assımız* 'faydamız'; *ayruk* 'başka'; *dirsen* 'dersen' v.b.), vokaller üzerindeki uzunlukları belirtmek üzere, Arapça ve Farsça kelimelerde olduğu gibi Türkçe kelimelerde de ayrıca *elif* (ا), *vav* (و) ve *ye* (ي) harfleriyle, *met* (آ) ve *uzatma* (آ) işaretlerinin kullanılmış olması (*vârdur* 'vardır'; *ādı* 'adı'; *taş* 'taş'; *in* 'in, höyük' gibi), daha sonraki klâsik imlâda ayrı yazılan bazı şekillerin burada bitişik olarak yazılması ve özellikle müstakil kelimeler arasındaki telâffuzu esas alan liyezonların yazıda da hareke ve bitişirmelerle belli edilmesi *oynaduriken*, *bu fikirdeyiken*; *olurısa*; *anuñıla* ve daha başka belirtiler, bu durumu açıklayan örneklerdir.

Bize, Eski Anadolu Türkçesi'nin imlâsı üzerinde yapılacak bütün bir dönemi içine alan derinlemesine bir inceleme, yalnız imlâ konusundaki bil-

gilerimizi ilerletmekle kalmayacak, daha başka konuların aydınlanmasına da yardımcı olacaktır. Oğuzca, XIII. yüzyıl *Anadolu*'sunda konuşma dilinden yazı diline geçme mücadelesi vermiş olduğundan ve XIII.-XV. yüzyıllar arasında daha konuşma dilinden yeterince ayrılmış klâsik bir yazı dili teşekkül etmemiş olduğundan, bu konunun işlenmesi dolayısıyla, oğünün konuşma dili ile yazı dili arasındaki karşılıklı bağlantı ve ilişkileri de ortaya koyacak; Eski Anadolu Türkçesi'nin fonolojik ve fonetik yapısı üzerinde daha kesin yargılara ulaşma imkânını doğuracaktır. Ayrıca, bu yolla o dönem Anadolu Türkçesindeki ağız ayrılıkları ve bölgeleri birbirinden ayıran kriterler de tesbit edilebileceği için, *klâsik Osmanlıca*'nın kuruluşundan önceki dönemle bugünkü *Anadolu ağızları* arasında kurmağa çalıştığımız köprü de daha sağlam temellere dayandırılmış olacaktır. Bu türlü araştırmalardan elde edilecek sonuçlar, daha sonraki bir merhalede, Anadolu bölgesindeki ağız ayrılıkları ile Oğuzların çeşitli kolları arasındaki bağlantıların kurulmasına da büyük yardımcı olacaktır kanısındayız.

Görülüyor ki, birtakım önemli sonuçlara ulaşılabilmesi için, Eski Anadolu Türkçesi'nin imlâsından başlayarak fonoloji v.b. konularının birer bütün olarak ele alınıp değerlendirilmesi gerekmektedir.

4. Yukarıda ileri sürdüğümüz hususları, dönemin morfolojisi ve ek türleri için de ileri sürebiliriz. Şimdiye kadar genellikle münferit eserler ele alınmış, bu eserlerin özel dil yapılarını ortaya koyabilmek için, morfolojilerine de yer verilmiştir. Ancak, elimizde morfoloji konularını bütün bir dönem için ele almış olan makale ve monografiler pek azdır. Bunun da başlıca sebebi, şimdiye kadar her bir eseri yayın alanına çıkararak müstakil monografilerin azlığıdır. Bir dönemin çeşitli yönleri ile aydınlanabilmesi için, aradaki metin ve malzeme boşluklarının doğrudan doğruya yazma eserlere başvurularak kapatılabilmesinden doğan güçlük, bu konudaki çalışmalarını ister istemez engellemiş ve geciktirmiştir. Ancak, bugün artık elimizde daha bol metin malzemesi ve münferit eser incelemeleri bulunduğuna göre, morfolojinin çeşitli konuları için bütünlemesine araştırmalara girişilebileceği görülmüşüzdür.

5. Eski Anadolu metinlerinin sentaks yapısı, Arap ve Fars dillerinden yapılan çevirilerin dilin çatısı üzerindeki etkileri ve telif eserlerle çeviri eserler arasındaki sentaks farkları bugün önümüzde hâlâ el atılmamış sorunlar olarak durmaktadır. Bu sorunların çözümü ise, telif ve çeviri eserler üzerinde yapılacak yeni araştırmalara bağlıdır.

6 Eski Anadolu Türkçesinin semantik alanına giren anlam olayları ve stilistik yönü de bugüne kadar hiç el sürülmemiş konular durumundadır. Şimdiye kadar çeşitli eserlerin dil yapıları incelenirken, dolayısıyla yapılmış olan bazı açıklamalar yeterli olmaktan uzak durumdadır. Artık bundan sonra bu konulara da el atılmasının sırası çoktan gelmiş bulunmaktadır. Anlam olayları ile ilgili olarak, ayrıca, XII.-XV. yüzyıllar arasındaki çeşitli kültür alışverişlerinin Eski Anadolu Türkçesi üzerindeki etki ve kalıntılarının da ortaya konması gerekmektedir.

Yukarıda belirtmeğe çalıştığımız önemli sebepler dolayısıyla, Eski Anadolu Türkçesi'nin genel dil yapısını ortaya koyan toplayıcı çalışmalar ne yazık ki, daha bir makale ölçüsünü aşmamıştır. Bugüne kadar bu dönemi çeşitli metinler arasında ayrıntıları ile ele alabilmiş bir Eski Anadolu Türkçesi gramerinin yazılmaması, yukarıda belirttiğimiz sorunların programlı bir şekilde ele alınması gereğine bir kere daha işaret etmektedir.

8. Bu dönemle ilgili diğer bir önemli sorun da şudur:

XIII. yüzyılın 2. yarısından XV yüzyıl ortalarına kadar uzanan dönem genel çizgileri ile bilindiği halde, XII. yüzyıl başından XIII. yüzyıl ortalarına kadar uzanan ve Eski Anadolu Türkçesi'nin "karanlık dönemi" veya "sisli dönemi" diye adlandırılan başlangıç dönemi yeterince aydınlığa kavuşturulamamıştır. Bunun başlıca sebebi, bu dönemin kaynak eserler bakımından yeterince dolgun olmamasıdır. Son 15-20 yıl öncesine kadar Anadolu Türkçesi'nin kuruluş şartları bakımından *Orta-Asya* ile bağlantılı bulunmadığı ve Oğuzca'nın *Anadolu*'da Arapça ve Farsça ile çarpışa çarpışa ancak XIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra bir yazı dili durumuna gelebildiği görüşü hâkim idi. *Behcetü'l-hadâik* ve *Kudurî Tercümesi*, *Kitâbu'l-farâiz* gibi dil bakımından, *Anadolu*'daki Oğuz yazı dili ile *Orta-Asya* yazı dili arasında karışık bir dil yapısına sahip bazı eserlerin ortaya çıkışı, son yıllarda dikkat ve incelemeleri karışık dilli eserlerle, Oğuzca'nın XI.-XIII. yüzyıllar arasındaki durumuna yöneltmiştir. Bu konuda şimdiye kadar yapılan araştırma sonuçları, Eski Anadolu Türkçesi'nin başlangıç dönemi ile *Orta-Asya* yazı dili arasında normal bir bağlantının bulunduğu, Eski Anadolu Türkçesi'nin sanıldığından daha gerilere, hiç olmazsa XII. yüzyıl ortalarına kadar götürülebileceği, Oğuzca'nın *Anadolu* bölgesinde müstakil bir yazı dili olabilmek için yalnız Arapça ve Farsçaya karşı değil, XII. yüzyılın 2. yarısından buyana, *Anadolu*'daki kısmen eski Türk yazı dili özelliklerini taşıyan karışık dile karşı da bir savaş vermek zorunda kaldığı görüşüne uzanabilmektedir. Ancak şu var ki, Ali'nin *Kıssa-i*

Yûsuf'u, *Behcetü'l-hadâik* ve *Kudûrî Tercümesi* gibi eserlerin hangi bölgelerde, hangi tarihlerde veya kimler tarafından yazıldıkları bilinemediği, *Anadolu* bölgesinde yazıldığı bilinen *Salsal-nâme*, *Dânişmend-nâme*, *Battal-nâme* gibi ilk dönem eserleri de ya elde bulunmadığı ya da elde bunların ancak dil bakımından yenileştirilmiş nüshaları bulunduğu için, bu dönem üzerindeki sis perdesi bugün için tam olarak sıyrılmıştır denemez. Bu konudaki sonuçlara yalnız ihtiyat kaydı ve istidlâller yolu ile varabiliyoruz. Bugün bu dönem üzerinde çalışan araştırmacılara düşen bir diğer önemli görev, bu konuyu gereğince aydınlayabilecek araştırmalara yönelmektir. Bunun için de, kitaplıklardaki karışık dilli eserlerin bu açıdan ve yeni baştan incelenip değerlendirilmeleri gerekmektedir. Ayrıca, Oğuzca, Kaşgarlı Mahmud'un bıraktığı noktadan yeniden ele alınarak, XI.-XIII. yüzyıllar arasındaki dönemi, hem *Anadolu* bölgesini hem de *Anadolu* bölgesine Oğuz etnolojisi bakımından kaynaklık eden *Horasan* ve *Harezmi* bölgelerini de içine alacak biçimde araştırılmalıdır. Eski *Anadolu Türkçesi*'nin başlangıç dönemini örten sis perdesi, ancak bu yönde yapılacak daha başka yeni araştırmalarla kalkabilecektir. Bu araştırmalar sırasında yazılış alanları belli yeni eserlerin ele geçirilebilmesi, hiç şüphe yok ki problemin çözümüne en iyi ışığı tutmuş olacaktır.

Filoloji, dil özelliklerinden ve dil yapısından düşünce sistemine doğru uzanan bir kültür araştırması olduğuna göre, *Anadolu* bölgesinde yeni bir kuruluş halinde kendini gösteren Oğuz kültürünün bu eski dönemi ve Türk dili tarihindeki yeri de, ancak Eski *Anadolu Türkçesi* üzerinde yapılacak ayrıntılı ve sistemli yeni çalışmalarla ortaya konabilecektir.